

ค้นหาภาพแรกของ “พระเจ้ากรุงสยาม” ที่ปรากฏต่อสายตาชาวโลก

ไกรฤกษ์ นานา

ศิลปวัฒนธรรม ฉบับมกราคม 2552

พระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดิน นอกจากจะเป็นภาพขององค์พระประมุขแล้ว ยังเป็นภาพพจน์ของประเทศอีกด้วย รูปวาด รูปถ่าย และรูปปั้น เป็นเครื่องมือของผู้นำโลกตะวันตกใช้ในการประชาสัมพันธ์ตนเอง ภาพเหล่านี้แฝงไว้ซึ่งอำนาจ บารมี เป็นตัวแทนของความเคารพนับถือ พระบรมฉายาลักษณ์รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดขึ้นเพราะการเลียนแบบทัศนคติของผู้นำยุโรป แต่ภาพแรกของพระองค์ก็ยังเป็นเรื่องสับสนในหน้าประวัติศาสตร์ไทย บทความนี้ช่วยวิเคราะห์ข้อเท็จจริงข้างหลังภาพที่คนไทยไม่ทันได้เห็น

มีสิ่งที่ควรบันทึกไว้ว่าพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ ถูกเผยแพร่ออกไปเกือบจะทันทีที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ใน พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) เพื่อลบล้างอคติในใจชาวตะวันตกที่เคยมองสยามเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน ล้าหลัง และปิดบังตัวเอง

ชาวสยามเปิดเผยตนเองล่าช้ากว่าชาวยุโรปหลายปี รัชกาลที่ 4 ทรงเกิดความคิดที่จะต้องเร่งประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของพระองค์ทุกรูปแบบสู่สายตาโลกภายนอก วิธีที่ทันสมัย รวดเร็ว และได้ผลดีที่สุด ทรงพบว่าต้องใช้ “หนังสือพิมพ์” เป็นสื่อ การประชาสัมพันธ์ภาพผู้นำประเทศในสมัยแรกนั้น กษัตริย์แต่ละพระองค์ย่อมประหวัดประชันกันอยู่ในเชิง ในอันที่จะสร้างสรรค์ให้ภาพที่ออกมาดูภูมิฐาน มีอำนาจ และสง่า

ผ่าเผย เพราะนอกจากจะแสดงเดชพระบารมีอันแก่กล้าแล้ว ยังส่งผลไปยังภาพพจน์ของประเทศและการยอมรับในสังคมโลก

แหล่งของสื่อในยุคแรกเริ่มก็ไม่หนีที่ตั้งกันอยู่แล้วในประเทศมหาอำนาจเท่านั้น ซึ่งก็ผูกขาดอยู่เฉพาะในโลกตะวันตก โดยหลัก ๆ ก็คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ซึ่งล้วนแต่มีอิทธิพล และสื่อสิ่งพิมพ์อันทรงอำนาจที่คนทั่วไปยอมรับ ภาพที่ออกจากแหล่งข่าวเหล่านี้ จึงมีแนวโน้มจะโดนใจผู้ที่ได้เห็น ให้คล้อยตามความคิดและการนำเสนอของตนโดยไม่ลำบากรัก ประเพณีการเปิดเผยภาพลักษณ์ผู้ปกครองโลก (Rulers of The World) จึงท้าทายประเทศยักษ์ใหญ่ที่อยู่ในระดับแนวหน้าด้วยกัน ซึ่งต่างก็มีเครื่องจักรกล มีความรู้ด้านเทคนิคการพิมพ์ และที่สำคัญคือมีฐานเสียงเพียงพอที่จะสนับสนุนเดชานุภาพของผู้ที่ปรากฏอยู่ในภาพนั้น

ภาพผู้นำโลกเปิดเผยครั้งแรกในสื่อสาธารณะเมื่อใด?

ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าภาพของผู้นำประเทศในอดีตกาลถูกเปิดเผยเมื่อใด แต่ถ้าใช้หนังสือพิมพ์ยี่ห้อเก่าแก่ที่สุดของโลกตะวันตกเป็นเกณฑ์แล้ว ก็พบว่าหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งชื่อ GLEASON'S PICTORIAL ของสหรัฐอเมริกา เริ่มออกจำหน่ายเมื่อกลางรัชกาลที่ 3 ของไทย เคยประชาสัมพันธ์ภาพผู้นำที่มีชื่อเสียงที่สุดของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ไว้เป็นครั้งแรกลงในฉบับวันที่ 7 มกราคม 1854 (พ.ศ. 2397) ภาพ ๆ นี้เป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าภาพเหล่านี้มีอิทธิพลอย่างไรต่อการสร้างกระแสและการยอมรับในตัวบุคคล การที่สื่อสาธารณะนำภาพแบบนี้ออกมาเปิดเผย ย่อมส่งผลสะท้อนความเป็นกลางทางสังคม เกิดความเป็นอิสระในการนำเสนอ ดูน่าเชื่อถือและมีผลทางด้านจิตวิทยาต่อผู้อ่าน

ภาพที่ปรากฏในสมัยนั้นเป็นภาพวาดลายเส้น (Engraving) บางทีก็เรียกภาพแกะลายไม้ เพราะถึงแม้กล้องถ่ายรูปจะถูกคิดค้นขึ้นมาใช้แล้วก็ตาม (กล้องถ่ายรูประบบตาแก่โรโตปของฝรั่งเศส ถูกสร้างขึ้นใน ค.ศ. 1837 และรูปมนุษย์คนแรกที่ถูกถ่ายภาพติดเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1839-ผู้เขียน) แต่ภาพจากกล้องถ่ายรูปก็ยังไม่แพร่หลายเท่ากับภาพวาดลายเส้น ทั้งกล้องถ่ายรูปยังต้องพัฒนาต่อไปอีกก่อนจะเกิดยุคของการนำภาพถ่ายมาใช้กับสื่อ จึงพอจะอนุมานได้ว่า ภาพของผู้นำโลกที่วาดด้วยฝีมือคน ถูกนำไปแกะเป็นบล็อกบนแท่นพิมพ์แล้วพิมพ์ออกมาเป็นภาพประกอบบนหน้าหนังสือพิมพ์ก่อนภาพถ่าย

หนังสือพิมพ์ของสหรัฐอเมริกานับดังกล่าว (ดูภาพประกอบ) จาก ค.ศ. 1854 (พ.ศ. 2397) เปิดเผยภาพลายเส้นของผู้นำประเทศที่มีอิทธิพลที่สุดในยุคนั้น โดยนำมาจัดอันดับเรียงกันตามความเหมาะสมรวมได้ 18 ท่าน ดังมีรายพระนามและรายนามต่อไปนี้

ภาพผู้นำประเทศทั่วโลก พิมพ์ใน ค.ศ. 1854
เผยโฉมอยู่ในหนังสือพิมพ์อเมริกัน รวมได้
18 พระองค์/ท่าน เป็นเอกสารเก่าที่สุดชิ้น
แรกที่อ้างอิงประมุขของประเทศหลัก ๆ ที่

มีคนมากที่สุดในโลก นับเป็นหลักฐานสำคัญเท่าที่เคยมีมาอ้างอิงถึงผู้ปกครองแผ่นดินที่มีชื่อเสียงที่สุดถูกนำมาจัดอันดับรวมไว้ด้วยกัน (ภาพจาก GLEASON'S PICTORIAL ฉบับวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1854)

(หน้าซ้าย ตามเข็มนาฬิกา)

ประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ (สหรัฐ),

พระราชินีไอซาเบลลาที่ 2 (สเปน),

พระเจ้าชาร์นิโคลาสที่ 1 (รัสเซีย),

พระเจ้าออสการ์ (กรุงสวีเดนและนอร์เวย์),

พระเจ้าเฟรเดอริกวิลเลียมที่ 4 (ปรัสเซีย),

ประธานาธิบดีซานตา อันนา (เม็กซิโก),

พระเจ้านโปเลียนที่ 3 (ฝรั่งเศส),

พระเจ้าลิโอโพลด์ (เบลเยียม),

สุลต่านดับตุลมายิด (ตุรกี)

ภาพผู้นำประเทศทั่วโลก พิมพ์ใน ค.ศ. 1854 เผย
โฉมอยู่ในหนังสือพิมพ์อเมริกัน รวมได้ 18
พระองค์/ท่าน เป็นเอกสารเก่าที่สุดชิ้นแรกที่ยัง
ถึงประมุขของประเทศหลัก ๆ ที่มีคนมากที่สุดใ
โลก นับเป็นหลักฐานสำคัญเท่าที่เคยมีมาอ้างอิงผู้
ปกครองแผ่นดินที่มีชื่อเสียงที่สุดถูกนำมาจัด
อันดับรวมไว้ด้วยกัน (ภาพจาก GLEASON'S
PICTORIAL ฉบับวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1854)

หน้าขวา ตามเข็มนาฬิกา)

สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย (อังกฤษ),

พระราชินีมาเรียที่ 2 (โปรตุเกส),

พระเจ้าแม็กซิมิเลียน (บาวาเรีย),

พระเจ้าวิลเลียมที่ 3 (ฮอลแลนด์),

พระเจ้าเซินเฟ็งฮ่องเต้ (จีน),

สมเด็จพระสันตะปาปา (โป๊ป) ปิอุส

(แห่งกรุงโรม),

พระเจ้าฟรานซิส โจเซฟ (ออสเตรีย),

พระเจ้าเฟรเดอริกที่ 7 (เดนมาร์ก),

พระเจ้าวิกเตอร์เอมมานูเอล (ซาร์ดิเนีย)

(หมายเหตุ) 1. ภาพทั้งหมดวาดโดยศิลปินประจำกอง บ.ก. ชื่อ นาย G.H. Hayes บรรยายใต้ภาพว่า ภาพของผู้ปกครองจากประเทศหลัก ๆ ที่มีในโลกในปัจจุบันนี้ 2. ในสมัยนั้นประเทศเยอรมนีและอิตาลียังไม่มีการรวมชาติ ยังแยกตัวเป็นรัฐอิสระ ได้แก่ ปรัสเซีย บาวาเรีย และซาร์ดิเนีย ⁽⁵⁾

ภาพแจกผู้อ่านเป็นที่ระลึก เนื่องในวันขึ้นปีใหม่ประจำ ค.ศ. 1854 (พ.ศ. 2397) และเพื่อเปิดเผยรูปร่างหน้าตาของผู้นำประเทศในเวลานั้นมาให้ดูเป็นขวัญตา ในมุมมองของนักอนุรักษนิยม ยังสามารถบอกได้ว่า ชาวตะวันตกต้องการประกาศศักดาของผู้นำตะวันตกด้วยกัน เพื่อเทียบบริศมีผู้นำอเมริกันกับผู้นำยุโรป โดยให้ความสำคัญกับประเทศตะวันตกเป็นอันดับแรก ส่วนประเทศทางตะวันออกจะให้เกิดเกียรติก็เฉพาะผู้ที่มีสัมพันธไมตรีอยู่แล้วกับชาวตะวันตกเท่านั้น คือพระเจ้ากรุงตุรกีและพระเจ้ากรุงจีน

แต่กับประเทศที่ด้อยกว่าอีกมากในเอเชียและแอฟริกาหรืออาณานิคมของยุโรปจะไม่ถูกกล่าวถึง เพราะเทียบกันไม่ได้ ทั้งยังแสดงว่าชาวตะวันตกไม่ได้ให้ความสำคัญกับซีกโลกตะวันออกเท่าที่ควร นอกเหนือ

ไปกว่าบุคคลที่มีอำนาจทัดเทียมกับตนเท่านั้น ดังคำบรรยายถึงพระเจ้ากรุงศรีว่า “ศรีก็เป็นประเทศมหาอำนาจทางตะวันออกที่น่าสนใจ เป็นประตูดุสเซีย มีผู้นำชาวมุสลิมที่ต้องการจะมีปฏิสัมพันธ์กับเราชาวคริสเตียนในเวลา”⁽²⁾

แต่ในมุมมองของนักสังเกตการณ์แล้ว ยังแสดงว่าเฉพาะประเทศที่เจริญแล้วเท่านั้นที่ประมุขจะเปิดใจให้กว้างพอที่จะติดต่อกับชาวต่างชาติหรือเปิดเผยข้อมูลข่าวสารและรูปภาพของผู้นำประเทศให้เป็นที่รู้จัก ผู้นำจากชาติที่ด้อยพัฒนา ยังเข้าไม่ถึงวิวัฒนาการของการถ่ายรูป เช่น พระเจ้ากรุงญี่ปุ่นและพระเจ้ากรุงสยาม (รัชกาลที่ 1-3) เป็นต้น จึงไม่มีภาพมาให้ชม อีกทั้งนโยบายของชาวเอเชียก็ยังปิดบังและอำพรางตัวเอง โดยที่ไม่ต้องการทำตัวสนิทสนมกับฝรั่งตะวันตกมากนัก ดังคำบรรยายถึงพระเจ้ากรุงจีนว่า

“เรากำลังรอคอยความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเมืองจีน และหวังว่าพระเจ้ากรุงจีนจะเปิดประเทศของพระองค์รับสิ่งใหม่ๆ ที่เจริญกว่า หลังจากที่หลับใหลมาช้านาน”⁽²⁾

ภาพหน้าปกหนังสือพิมพ์ GLEASON'S PICTORIAL จาก ค.ศ. 1854 ด้านในตีพิมพ์ภาพประมุขจากทั่วโลกเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ดี ทรศนะที่ได้จากการรวมตัวในภาพนี้ ถึงจะไม่มีผลทางการเมืองอย่างฉับพลัน แต่ก็ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศของความปรองดอง การเปิดใจกว้าง และการยอมรับของคนหมู่มาก ผู้นำจากดินแดนที่ไม่เป็นที่รู้จัก อาจจะยังไม่ค้นพบเทคโนโลยีของการถ่ายรูป ยังไม่เห็นความสำคัญของการติดต่อกับชาวต่างประเทศ จึงไม่มีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก และเนื่องจากไม่มีข้อมูล จึงไม่มีหนทางที่จะติดต่อประสานกัน

ความเปลี่ยนแปลงกำลังจะเกิดขึ้นสำหรับประเทศสยาม ที่แม้จะเป็นประเทศเล็ก แต่สยามก็มีประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์อันดีกับชาวตะวันตกมาหลายร้อยปี ความสัมพันธ์ต้องขาดตอนลงเพราะ

สงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน ต่อมาก็เป็นสงครามกบฏอัสสัมภาพ เมื่อเริ่มกรุงรัตนโกสินทร์ สยามยังห่างเหิน ชาวตะวันตกเพราะอุปสรรคในเรื่องภาษาและความแตกต่างทางวัฒนธรรม อังกฤษเป็นชาติแรกที่บุกเบิกเข้ามา ในสยามอีกครั้ง ตั้งแต่ในรัชกาลที่ 2 และที่ 3 แต่พระเจ้ากรุงสยามก็ยังไม่ทรงเห็นความสำคัญของฝรั่ง เรามีสัมพันธอันดีกับเมืองจีน และสมัครใจที่จะติดต่อค้าขายกับจีนอย่างสนิทใจก่อนพวกฝรั่ง

โครงการนำร่องก่อนเกิดพระบรมสาทิสลักษณ์ภาพแรก

หนังสือพิมพ์จากตะวันตกเป็นฐานข้อมูลในการเปิดเผยพระบรมสาทิสลักษณ์ภาพแรกของพระเจ้ากรุงสยาม แต่แหล่งข่าวตะวันตกที่เชื่อถือได้ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ก่อนที่พระบรมฉายาลักษณ์ภาพแรกจะเกิดขึ้นนั้น ยังเคยมีความพยายามที่จะแนะนำราชสำนักไทย โดยใช้ตราประจำรัชกาลเป็นสื่อในการเปิดตัว

หนังสือพิมพ์อังกฤษชื่อ THE ILLUSTRATED LONDON NEWS ฉบับวันที่ 1 พฤศจิกายน ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) เปิดเผยว่า ภาพพจน์ครั้งแรกที่สุดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือ พระราชลัญจกร (ตราของพระเจ้าแผ่นดิน) และ พระบรมนามาภิไธย (ลายเซ็นพระนาม) ต่างหากที่ชาวต่างประเทศเห็นก่อนรูปร่างหน้าตา โดยให้ข้อมูลว่า

“ทางเรารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้รับการติดต่อประสานงาน (ผ่านทาง ศาสตราจารย์วิลสัน แห่งบริษัท อินเดียนตะวันออก) จากพระเจ้ากรุงสยาม แจ้งพระราชประสงค์ในการเผยแพร่ลวดลายของตราประจำรัชกาลของพระองค์กับเรา เรามีความยินดีที่จะสนองพระราชบัญชา นั้น สยามมีพระเจ้าแผ่นดิน 2 พระองค์ในเวลาเดียวกัน องค์หนึ่งเป็นพี่ อีกองค์หนึ่งเป็นน้อง ทั้งสองพระองค์ทรงเชี่ยวชาญด้านภาษาอังกฤษ คำบรรยายประกอบภาพพระราชลัญจกร เป็นสำเนาจากพระเจ้าแผ่นดินองค์พี่ที่ทรงส่งมาพร้อมกับพระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ พระนามเต็มก็คือ สมเด็จพระศรีบรมมหาราชกุมารี คำสุดท้ายเป็นภาษาไทย คำอื่นๆ เป็นภาษาสันสกฤต ฯลฯ

(1) พระราชลัญจกรดวงที่ 1 (ที่ส่งมาแสดง-ผู้เขียน) เป็นดวงตราใหญ่ประจำราชอาณาจักรสยาม และเมืองประเทศราช ชื่อตราไอยราพต ใช้ประทับในสนธิสัญญากับต่างประเทศ

(2) ต่อมาเป็นพระราชลัญจกรประทับในพระบรมราชโองการ

(3) พระราชลัญจกรถัดมาเป็นตัวอักษรจีน เรียกตราพระมหาโลโต ตราทั้ง 3 ดวงนี้แสดงพระราชอำนาจของพระองค์

(4) พระนามในภาษาจีนของพระเจ้ากรุงสยามองค์ปัจจุบัน

(5) พระราชลัญจกรประจำพระองค์ของพระเจ้ากรุงสยาม (และ) ลายเซ็นพระนาม”⁽⁵⁾

การเปิดเผยภาพแรกของพระเจ้ากรุงสยาม

ถึงบรรทัดนี้ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ได้ก็คือ พระบรมฉายาลักษณ์ภาพที่ 1 ก็คือภาพของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายคู่กับสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ถูกส่งไปพระราชทานประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ (Franklin Pierce) แห่งสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) มีข้อสังเกตที่ควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่าภาพนี้ถูกเผยแพร่อยู่ในวงแคบ ๆ ที่เห็นกันก็เฉพาะท่านประธานาธิบดีและบุคคลใกล้ชิดท่านเท่านั้น คนอเมริกันอื่น ๆ ไม่มีโอกาสได้เห็น⁽¹⁾

ภาพที่ 1 พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฉายกับสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ส่งไปพระราชทานประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ แห่งสหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 1856

แต่ภาพที่ 2, 3 และ 4 หลังจากนั้นต่างหากที่เกิดขึ้นตามมาใน ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) เป็นภาพที่กว้างขวางที่สุด เผยแพร่ไปไกลที่สุด และมีคนเห็นมากที่สุด เพราะเผยแพร่อยู่ในหนังสือพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายเป็นแสนฉบับต่อวันส่งไปจำหน่ายทั่วทุกมุมโลก และจะมีผลตอบรับมากมายในภายหลัง สื่อมวลชนตะวันตกขานรับภาพทั้งสามนี้ โดยบรรยายสรรพคุณของรัชกาลที่ 4 ว่าเป็นคนใจกว้าง เปิดเผย และมีไมตรีจิตต่อชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นพระศนะที่ผิดแผกแตกต่างจากพระเจ้า

กรุงจีนที่เคยถูกตีแผ่มาก่อนหน้านี้ ต่อไปเป็นโฉมหน้า

ของภาพที่เหลือ

ภาพที่ 2 ปรากฏใน ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) พิมพ์อยู่ในหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส ชื่อ L'ILLUSTRATION ฉบับวันที่ 23 พฤษภาคม 1857 อันเป็นหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ มีจำนวนพิมพ์เป็นแสนฉบับส่งไปจำหน่ายทั่วฝรั่งเศส รวมทั้งยุโรป และทั่วโลกด้วย ภาพที่พิมพ์เป็นภาพครึ่งพระองค์วาดด้วยลายเส้น พิมพ์อยู่บนหน้ากลางด้านซ้ายบน ประกอบเนื้อข่าวการที่พระเจ้านโปเลียนที่ 3 ทรง

จัดส่งคณะราชทูตฝรั่งเศสชุดแรก โดยการนำของมงตีญี่ เข้ามายังกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399)⁽⁴⁾

Somdet Phra Paramende Maha Mongkut, 1er roi de Siam.

quelles le plénipotentiaire français s'est trouvé en rapport ; elle a prouvé que ce royaume avait conservé un bon souvenir de la mission que M. de Chaumont était venu y remplir sous Louis XIV. Il vous sera agréable, je pense, d'avoir quelques détails sur les honneurs qui ont été rendus à M. de Montigny. En même temps qu'ils témoignent des bonnes dispositions du gouvernement siamois à notre égard, ils ne manquent pas d'un certain intérêt.

Partis de Singapour le 29 juin, sur le petit vapeur le *Marceau*, accompagné des corvettes à voiles la *Capricieuse* et le *Catinal*, nous sommes arrivés en radé de Bangkok le 9 juillet. M. de Montigny fit aussitôt porter au gouverneur de Packnam, premier port de la rivière du Ménam, la notification officielle de son arrivée. Le lendemain même, nous reçûmes à bord la visite du ministre de la marine du royaume, qui vint, de la part de ses souverains, nous souhaiter la bienvenue et nous annoncer que le kalaoum, premier ministre, avait été envoyé pour nous recevoir à terre et nous complimenter. Nous nous embarquâmes aussitôt, et trouvâmes, en arrivant à terre, un corps d'infanterie habillé à l'europpéenne, sous les armes, et une batterie d'artillerie de campagne, qui nous salua de dix-sept coups de canon. Nous fûmes reçus au pied du débarcadère par le gouverneur de Packnam, et conduits à travers une haie de soldats nous présentant les armes jusqu'à près du kalaoum, qui nous attendait sous une espèce de

belvédère ouvert de tous côtés. L'entrevue fut très-amicale ; il remit à M. de Montigny une lettre très-gracieuse du second roi, frère du premier roi, et nous exprima en termes très-vifs sa joie de voir se renouer les anciennes relations de Siam avec la France.

Quelques heures après nous partions pour Bangkok, en remontant la rivière du Ménam. Un nombre considérable de barques, avec des rameurs vêtus entièrement de rouge, nous escortaient ; le peuple couvrait les deux rives du fleuve, et partout sur notre passage les pavillons siamois étaient hissés. La vigoureuse et luxuriante végétation des tropiques, de beaux villages semés le long du fleuve, et d'élégantes pagodes, offraient le coup d'œil le plus pittoresque.

Le soir, on jeta l'ancre devant les premiers forts de Bangkok, et nous descendîmes immédiatement à terre. Nous fûmes reçus par le kalaoum et le phraklan, ministres des affaires étrangères, qui nous conduisirent au palais que le

Kromaluang Vong-Sa, frère du roi de Siam.

Somdet Phra Fin Klan Chan Yuhna, 2e roi de Siam.

roi avait mis, à notre disposition pour toute la durée de notre séjour, nous en fîrent visiter les appartements ; nous laissèrent en face d'une table servie avec la table du roi, après nous avoir informés que Sa Majesté nous recevrait le lendemain même en audience par

Le lendemain, en effet, à sept heures et demie des chaises à porteur nous attendaient aux portes de notre palais. Nous traversâmes des troupes de toutes armes, au milieu desquelles nous remarquâmes des canons et des mortiers ; elles formaient la haie de passage et nous présentèrent les armes.

Arrivés dans une des cours du palais royal, brillamment illuminé, on nous fit descendre sous une espèce de galerie où se trouvaient une foule d'officiers et de pages. Après quelque peine à nous frayer un passage jusqu'à travers tous les dignitaires de la couronne, selon l'étiquette siamoise, le long de l'escalier et de la porte. Nous trouvâmes le roi dans un appartement entièrement meublé à l'europpéenne, dont presque tous les objets d'art sont français. Il nous reçut avec beaucoup de bienveillance. M. de Montigny le remercia de toutes les attentions de bienveillance que nous avions reçues de lui depuis son arrivée. Sa Majesté le fit asseoir à côté d'une conversation s'engagea tantôt en anglais, tantôt en français, avec le secours d'un interprète.

Le premier roi, appelé le grand roi, est de taille n

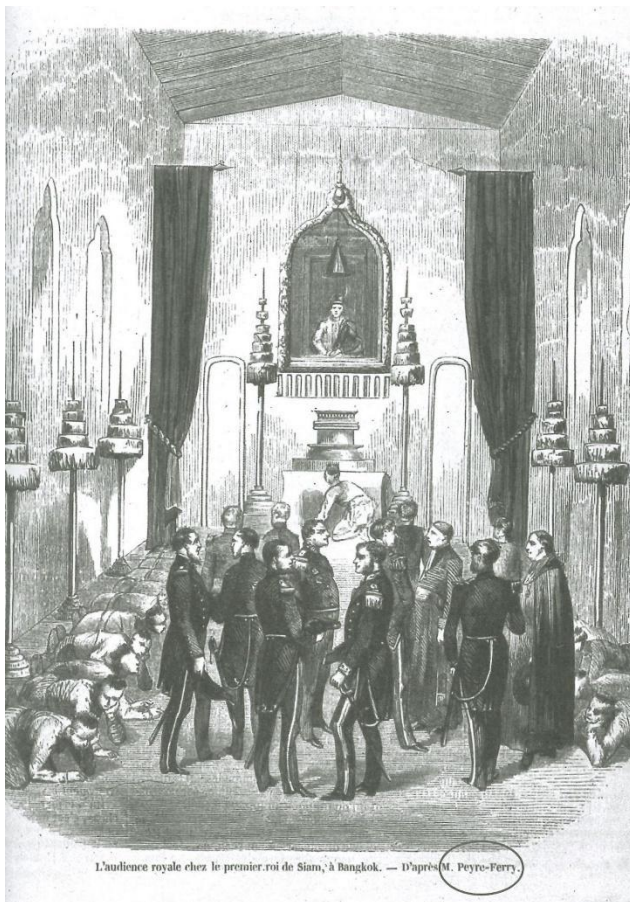
ภาพที่ 2 พระบรมสาทิสลักษณ์รัชกาลที่ 4 (ซ้ายบน) วาดโดย นายแปร์ แฟร์รี คราวเดียวกับที่วาดพระบรมสาทิสลักษณ์
 ระบายสีเมื่อ ค.ศ. 1856 เปิดเผยอยู่ในหนังสือฝรั่งเศส ค.ศ. 1857 นายแปร์ แฟร์รี ยังได้วาดภาพพระบรมสาทิสลักษณ์พระ
 บาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขวาบน) ประกอบข่าวการเข้าเฝ้าของคณะทูตฝรั่งเศส (ภาพจาก L'ILLUSTRATION ฉบับ
 วันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 1857)

หลักฐานใหม่ : พระบรมสาทิสลักษณ์รัชกาลที่ 4 ภาพนี้ ควรได้รับการจัดอันดับเป็นภาพวาดภาพแรก
 ของพระองค์ วาดขึ้นประมาณวันที่ 23 กันยายน ค.ศ. 1856 หรือหลังจากนั้นไม่นาน เป็นภาพฝาผนังกับอีก
 ภาพหนึ่ง วาดโดยศิลปินคนเดียวกันกับพระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 ที่เก็บรักษาอยู่ ณ
 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอศิลป์ กรุงเทพฯ (อ้างอิง อาจารย์อภิรักษ์ โปษยานนท์ ในหนังสือจิตรกรรมและ
 ประติมากรรมแบบตะวันตกในราชสำนัก)

ผู้วาดคือ นายแปร์ แฟร์รี (M. Peyre-Ferry) ผู้ติดตามคณะทูตฝรั่งเศสเข้ามาใน ค.ศ. 1856 เป็น คน ๆ เดียวกันกับ นายพิช แฟร์รี ที่ อาจารย์ถนัดถื่นกล่าวถึงว่าเป็นชาวยุโรปคนแรกที่วาดภาพรัชกาลที่ 4 ที่เกิดขึ้น ครั้งแรกในประเทศไทย โดยที่ นายแปร์ แฟร์รี เซ็นชื่ออยู่บนรูปเป็นหลักฐานไว้ ต่อมาภาพนี้ถูกนำไปพิมพ์ซ้ำใน หนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส ฉบับ ค.ศ. 1857 เผยแพร่ไปทั่วโลก

การเข้ามาของคณะราชทูตฝรั่งเศสชุดนี้เป็นการเปิดศักราชใหม่ของประเพณีการเลียนแบบพระราช นิยมตามอย่างราชสำนักฝรั่งเศส โดยในการนี้รัชกาลที่ 4 ทรงคิดที่จะสร้างพระบรมรูปปั้น และ เครื่องราชอิสริยาภรณ์ ส่งไปพระราชทานพระเจ้าโนโปเลียนที่ 3 เป็นการตอบแทน และยังทำให้เกิดมีพระบรม สาทิสลักษณ์พระเจ้าโนโปเลียนที่ 3 กับพระนางเออเจนี ที่พระเจ้าโนโปเลียนที่ 3 พระราชทานเข้ามาพร้อมกับ ราชทูต ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ส่วนงานบูรณะราชภัณฑ์ สำนักพระราชวังกรุงเทพฯ

นอกจากพระบรมสาทิสลักษณ์รัชกาลที่ 4 แล้ว หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ยังได้เปิดเผยพระบรม สาทิสลักษณ์พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรมหลวงวงศาธิราชสนิท รวมถึงภาพวาดขบวนเรือ ต้อนรับคณะราชทูต และภาพพิธีการเข้าเฝ้าภายในพระบรมมหาราชวังอีกด้วย (ดูภาพประกอบ)⁽⁴⁾

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ : นายแปร์ แฟร์รี ถูก นำไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่ หัวพร้อมกับคณะทูตฝรั่งเศส นำโดย ม.มงตีญี่ ภายในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 1856 เขาเป็นผู้วาดพระบรม สาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 ไว้พร้อมรายละเอียดของการเข้าเฝ้า ภาพทุกภาพมีชื่อของเขา ระบุอยู่ว่าเป็นผู้วาด (วงกลม) (ภาพจาก Lg ILLUSTRATION ฉบับวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ. 1857)

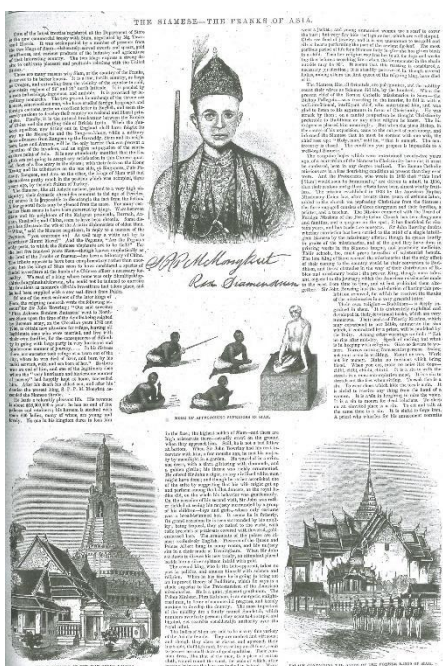

ภาพที่ 3 ปรากฏใน ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) พิมพ์อยู่ในหนังสือชื่อ THE KINGDOM AND PEOPLE OF SIAM เขียนโดย เซอร์จอห์น เบาริ่ง (Sir John Bowring) พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ John W. Parker & Son ประเทศอังกฤษ เป็นหนังสือปกแข็งเล่มสี่เหลี่ยม มี 2 เล่มชุด พรรณนาถึงประเทศสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถือว่าเป็นสิ่งพิมพ์ชั้นยอด เท่าที่เทคโนโลยีการพิมพ์ของยุคนั้นจะทำได้ คาดว่าพิมพ์เป็นจำนวนหลายพันชุด เผยแพร่ในอังกฤษและทั่วโลก

ภาพที่ 3 ภาพพิมพ์หิน (Lithograph) ของรัชกาลที่ 4 พิมพ์อยู่ในหนังสือของ เซอร์จอห์น เบาริ่ง เป็นภาพที่เลียนแบบมาจากภาพวาดของ นายแปรี่ แฟร์รี เช่นกัน (ภาพจาก KINGDOM & THE PEOPLE OF SIAM)

นอกจากเนื้อหาที่น่าสนใจแล้ว ยังได้พิมพ์พระบรมสาทิสลักษณ์รัชกาลที่ 4 โดยพิมพ์เป็นรูปสอดสีด้วยเทคนิคการพิมพ์หิน หรือ Lithograph เป็นภาพที่ดัดแปลงมาจากภาพลักษณะเดียวกันกับภาพที่ นายแปรี่ แฟร์รี วาดไว้ใน ค.ศ. 1856

ภาพที่ 4 ปรากฏใน ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) เช่นกัน ลงพิมพ์อยู่ในหนังสือพิมพ์ของสหรัฐอเมริกา ชื่อ HARPER'S WEEKLY ฉบับวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1857 มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพที่ 2 และ 3 กล่าวคือรัชกาลที่ 4 ทรงพระมาลาสูงประดับเพชรพลอย และทรงฉลองพระองค์เสื้อครุยปักดิ้นเงินดิ้นทอง โดยเลียนแบบมาจากภาพวาดของ นายแปรี่ แฟร์รี ทั้งสิ้น

ภาพที่ 4 พระบรมสาทิสลักษณ์รัชกาลที่ 4 พิมพ์อยู่ในหนังสือพิมพ์อเมริกัน เป็นภาพที่เลียนแบบมาจากภาพวาดของ นายแปรี่ แฟร์รี อีกภาพหนึ่ง (ภาพจาก HARPER'S WEEKLY ฉบับวันที่ 18 กรกฎาคม ค.ศ. 1857)

ค.ศ. 1857 ยังเป็นปีสำคัญเพราะราชทูตของรัชกาลที่ 4 ชุดแรกโดยการนำของพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เดินทางถึงกรุงลอนดอน ข่าวเรื่องเมืองไทยและรัชกาลที่ 4 ถูกเปิดเผยอย่างกว้างขวาง หนังสือพิมพ์ในโลกตะวันตกจึงต้องการตีพิมพ์พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ให้เป็นที่รู้จักในโอกาสเดียวกัน⁽³⁾

สรุป ภาพลักษณ์แรกที่สุดของพระเจ้าแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏต่อสายตาชาวโลกเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) มีทั้งภาพถ่ายและภาพวาด โดยเฉพาะภาพวาดครึ่งพระองค์ฝีมือจิตรกรชาวฝรั่งเศส ชื่อ แปร์ แฟร์รี นั้นถูกใช้เป็นต้นแบบ นำไปวาดซ้ำแล้วพิมพ์เผยแพร่บนหน้าหนังสือพิมพ์อย่างกว้างขวางในปีถัดมา คือ ค.ศ. 1857 (พ.ศ. 2400) ล้วนสืบเนื่องมาจากความต่อเนื่องจากการติดต่อกับโลกตะวันตกด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ 1. การทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ ใน ค.ศ. 1855 (พ.ศ. 2398) และ 2. การเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีของคณะราชทูตฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399)

นับแต่ ค.ศ. 1856 เป็นต้นมา พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เป็นที่รู้จักคุ้นตาชาวตะวันตก เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์องค์อื่น ๆ จากทั่วโลก ที่น่าสังเกตคือ ภาพของพระองค์เป็นภาพของกษัตริย์ในลำดับที่ 3 จากทวีปเอเชีย รองจากพระเจ้ากรุงจีน และพระเจ้ากรุงตุรกีเท่านั้น และมีความหมายอย่างยิ่งต่อการประชาสัมพันธ์ภาพพจน์ของเมืองไทยในสมัยเปิดประเทศ เป็นจุดเริ่มต้นของการรณรงค์ในการแนะนำเมืองไทยอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมสืบต่อมา

เอกสารประกอบการค้นคว้า :

- (1) ศักดา ศิริพันธ์. กษัตริย์กับกล้อง. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2535.
- (2) GLEASON'S PICTORIAL, New York, 7 January 1854.
- (3) HARPER'S WEEKLY, New York, 18 July 1857.
- (4) L'ILLUSTRATION, Paris, 23 May 1857.
- (5) THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, London, 1 November 1856.

ไกรฤกษ์ นานา (2552)”ค้นหาภาพแรกของ “พระเจ้ากรุงสยาม” ที่ปรากฏต่อสายตาชาวโลก”

ศิลปวัฒนธรรม (มกราคม) [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 24 มีนาคม 2564 จาก

https://www.silpa-mag.com/history/article_40413